

O idioma na sanidade galega

PABLO VAAMONDE GARCÍA

Médico de familia no Servizo de Atención Primaria de Labañou (A Coruña)

«A biodiversidade é unha fonte de vida e de remedios naturais para os males que nos poidan afectar no futuro. Do mesmo xeito, **a linguo-diversidade é unha fonte da que abrollan ópticas e actitudes culturais diferenciadas**, que nos reconstrúen como seres distintos (malia que capaces de entenderse), como habitantes de mundos distintos que se encontran a través da linguaxe. Ningunha das linguas faladas hoxe debe perderse, por insignificante que poida parecer a súa variedade, que xa levamos moito perdido».

Teresa Moure. *Outro idioma é posible*

1. O galego en Galicia

En Galicia conviven dúas linguas desde hai séculos. O idioma propio do país é o galego, mais os acontecementos históricos fixeron que se producise unha penetración do castelán que, nos ámbitos urbanos, desprazou parcialmente o galego. Durante décadas, na longa noite de pedra que sufriu este territorio, o galego quedou confinado ao uso no medio rural, sendo considerado como propio de xente rústica e inculca. O termo «gallego» foi utilizado en moitas ocasións como un insulto (aínda hai quen o usa a día de hoxe...).

Mais non é mala noticia para un país ter dúas linguas, mesmo se unha vén imposta polo decorrer da historia. As oportunidades cómpre aproveitelas no canto de convertelas nun problema. Na actualidade a lingua que se atopa en situación máis precaria e que, polo tanto, debe ser protexida para evitar a súa desaparición en curto prazo, é o galego.

Porque cómpre lembrar que o galego non é propiedade dos habitantes de Galicia: o galego é patrimonio da humanidade. O mundo é mellor canto máis plural e diverso, tanto no que afecta á riqueza biolóxica como á diversidade cultural e idiomática. Cada vez que se perde unha palabra, en calquera parte do planeta, a humanidade fica máis pobre. A variedade cultural e idiomática é un ben que debemos protexer para as futuras xeracións.

O mito de Babel está contado do revés: non é certo que a proliferación de linguas provoque a confrontación e o conflito. A diversidade lingüística é a nai da poesía, da cultura, do pensamento diverso e plural, da intelixencia humana. É urxente protexernos desta devastación que produce a morte das palabras, a extinción dos idiomas, xa que podemos quedarnos cun mundo empobrecido, desértico, monótono e triste. Unha sociedade mono-idiomática sería unha absoluta desgraza para a humanidade e un hándicap para a intelixencia creativa.

A pesar da súa situación precaria o galego segue a ser unha lingua viva e aínda maioritaria. Está presente ou latente en toda a nosa sociedade. Cómpre, por tanto, fuxir do pesimismo. É unha lingua viva no uso diario de dous millóns de persoas. Está viva na escola, nas universidades, nos medios de comunicación, nas feiras e mercados, nas rúas e nos parques. Os galegofalantes habituais somos maioría en Galicia. Acorde cos datos do Plan xeral de normalización da lingua galega (PXNLG) o 56% dos galegos fala sempre este idioma e o 30,29% fálao ás veces.

O galego debe ser o idioma de uso normal ou preferente en Galicia, sen prexuízo de que coñezamos ben e usemos o castelán e outras linguas. Mais temos un problema: decrece o seu uso nas novas xeracións urbanas. Entre o 15 e o 27% dos rapaces menores de dez anos que vive en núcleos estritamente urbanos nunca fala o galego e entre un 10 e un 20% chega mesmo a non sabelo falar. A comprensión, en cambio, nunca baixa do 97%. Faise necesario darlle a volta a esta situación, pois está en xogo a supervivencia do noso idioma. Nesta tarefa debe implicarse non só a comunidade educativa, senón toda a sociedade. Hai moitos avós galegofalantes que usan o castelán cos seus netos, colaborando de xeito impune neste lingüicidio. Eles tamén son responsables e non só os nosos gobernantes.

2. O avance normativo

Despois da ditadura franquista o idioma galego ficou nunha situación moi precaria que fixo predicir a algúns intelectuais a súa morte en menos de trinta anos. Xa pasou

o prazo e a lingua continúa viva, máis para iso foi preciso un desenvolvemento normativo importante e a intervención pública para crear unha situación que evitase a progresiva deterioración. A Constitución española (1978) foi o primeiro chanzo, co recoñecemento da pluralidade lingüística de España, continuado polo Estatuto de autonomía de Galicia (1981), que recoñece o galego como lingua propia de Galicia e a súa cooficialidade co castelán.

A Lei de normalización lingüística de Galicia (Lei 3/1983) establece que o galego é a lingua propia de Galicia, e que todos os galegos teñen o dereito de coñecelo e usalo. Esta norma foi aprobada por unanimidade no Parlamento de Galicia.

O *Plan xeral de normalización da lingua galega* (2004)¹, no que tiven a honra de participar, tamén foi aprobado por unanimidade no Parlamento galego. Segundo dixo o presidente Pérez Touriño «o consenso e o diálogo foron os impulsores do plan, reflectindo o desexo amplamente maioritario dos galegos de desenvolver a recuperación do galego dende a colaboración, o entendemento e a ausencia de conflitos». Neste plan, que segue vixente, establécense unhas liñas estratéxicas e moi diversas medidas de actuación nos diferentes ámbitos sociais, que perseguen os seguintes obxectivos xerais (páxina 39):

- Garantir a posibilidade de vivir en galego a quen así o desexe, sabendo que conta co amparo da lei e das institucións.
- Conseguir para a lingua galega máis funcións sociais e máis espazos de uso, priorizando a súa presenza en sectores estratéxicos.
- Introducir na sociedade a oferta positiva de atender o cidadán ou o cliente en galego como norma de cortesía dun novo espírito de convivencia lingüística.
- Promover unha visión afable, moderna e útil da lingua galega que esfarele prexuízos, reforce a súa estima e aumente a súa demanda.
- Dotar o galego dos recursos lingüísticos e técnicos necesarios que o capaciten para vehicular a vida moderna.

¹ Xunta de Galicia (2004): *Plan xeral de normalización da lingua galega*. Dispoñible en: <http://www.xunta.es/linguagalega/arquivos/PNL22x24_textointegro%29.pdf>

3. O galego na sanidade

Tal e como recolle o PXNLG «calquera manual deontolóxico dirá que o primeiro que precisa un enfermo é sentirse acollido de maneira personalizada. Neste caso, acollido na súa propia lingua, ese código lingüístico que leva directamente á afectividade da persoa que se quere auxiliar». Lembra tamén que «o paciente só explica con precisión os seus síntomas falando a lingua materna, con todos os matices da linguaxe e mesmo coas súas representacións mentais que el coñece perfectamente: só o médico que se comunique nesa mesma lingua pode facer un verdadeiro diagnóstico, máis profundo e máis exacto».

Diversos países lexislaron sobre a consideración da lingua materna entre os dereitos dos pacientes. Finlandia foi o primeiro (1992), máis tamén Canadá, EE UU e Bélxica teñen lexislado sobre os dereitos lingüísticos.

3.1 Situación de inicio

En Galicia dáse o fenómeno da **ocultación da propia lingua**: o paciente galegofalante inicia o contacto co médico en castelán, pois supón que ese é o seu idioma e pretende instalarse no seu territorio lingüístico para facilitar a súa axuda profesional. É preciso, polo tanto, que os profesionais fagamos unha **oferta positiva**. Debe ser o profesional sanitario, de calquera nivel asistencial, «quen realice o camiño de aproximación lingüística ao paciente e non ao revés».

Tamén lembra o PXNLG (páx. 167) que a utilización da lingua galega na área médica contribúe a desbloquear o galego e a impulsar o seu uso mesmo noutras áreas porque:

- A elevada consideración social que teñen os servizos sanitarios favorece que as medidas de normalización do galego que neles se poñan en práctica resulten exemplares e teñan un impacto positivo na poboación.
- O gran número de contactos que os cidadáns teñen co sistema sanitario multiplica o rendemento das actividades de promoción do idioma que se efectúen no dito sector.

A sanidade é chave para o mantemento e a recuperación do idioma galego e os profesionais debemos implicarnos nesta tarefa pois debemos garantir que ninguén se sinta discriminado polo uso do idioma e porque o uso compartido da lingua favorece a empatía e o entendemento entre o doente e o sanitario.

3.2 Normativa existente

Mais a triste realidade é que, agás nos centros de saúde do rural, a presenza do galego na sanidade é practicamente inexistente, tanto na fala como na escrita, até o extremo de se detectar un uso residual nos grandes hospitais. Coñecedor desta realidade o goberno de progreso tentou mudar esta situación e procurou fomentar o uso do idioma seguindo as directrices do PXNLG, para o cal ditou instrucións e estableceu para os centros sanitarios obxectivos vinculados á normalización da lingua.

A **Instrución 11/2005**, de novembro de 2005, asinada polos secretarios xerais da Consellería de Sanidade e do Servizo Galego de Saúde sobre «emprego do galego nos documentos da Consellería de Sanidade e do Sergas» establecía as seguintes indicacións:

Primeira. En aplicación do disposto no artigo 6.3 da Lei 3/1983, do 15 de xuño, de normalización lingüística, deberá empregarse o idioma galego nas comunicacións escritas, orixinais ou normalizadas, que se produzan nos ámbitos de actuación da Consellería de Sanidade e do Sergas.

Exceptúanse aqueles documentos que deban surtir efecto fóra do territorio da Comunidade Autónoma de Galicia, e os dirixidos ós interesados que así o soliciten expresamente.

Segunda. Considérase documento administrativo todo soporte no que se materializan os actos administrativos, ben sexan documentos de decisión (resolucións e acordos), de transmisión (notificacións, publicacións, oficios e notas interiores), de constancia (actas e certificados), de xuízo (informes), de constatación doutro anterior (copias), e, en xeral, os emitidos ou ditados no marco dos procedementos administrativos.

Terceira. Así mesmo, estas instrucións se aplicarán as publicacións, documentación informativa, cartelería, folletos ou boletíns, elaborados pola Consellería de Sanidade e o Sergas.

Cuarta. Con independencia da lingua empregada nas solicitudes, denuncias, alegacións, escritos de interposición de recursos, peticións ou reclamacións, presentadas polos cidadáns ante a Consellería de Sanidade ou Sergas, as contestacións e calquera outra información escrita emanada da administración sanitaria galega realizarase en galego, sen prexuízo do disposto no segundo parágrafo da Instrución Primeira.

Quinta. Os impresos normalizados ou aqueles que resulten do emprego ou aplicación de técnicas informáticas ou medios electrónicos, informáticos ou telemáticos, de carácter

repetitivo, que deban causa-los seus efectos tanto dentro como fóra da Comunidade Autónoma de Galicia, deberán estar dispoñibles nas linguas galega e castelá.

Para tales efectos, deberase proceder, no prazo máis breve posible, á adaptación da documentación correspondente e dos programas informáticos que resulten afectados ás presentes instrucións.

Sexta. As presentes instrucións deberán difundirse a todos os servizos, unidades e centros, tanto administrativos como sanitarios, que radiquen no ámbito territorial dos seus destinatarios.

Así mesmo, nunha circular dirixida aos centros hospitalarios, centros de atención primaria e direccións provinciais do Sergas, verbo dos obxectivos do Plan de obxectivos estratéxicos (POE) do ano 2006, e asinada polo director xeral de Asistencia Sanitaria, sinalábase que:

Dentro dos obxectivos establecidos para o ano 2006 entre o Sergas e as distintas xerencias figura no apartado de «Calidade», punto 5, o Plan de Normalización Lingüística: os obxectivos que hai que acadar neste sector son:

- Concienciar o persoal sanitario e non sanitario da necesidade de atender e prestar os seus servizos (sanitarios e asistenciais) utilizando prioritariamente a lingua galega e, no seu caso, o idioma en que o usuario estea instalado.
- Potenciar o emprego da lingua galega na área sanitaria.
- Asegurar que ningún cidadán galego se sinta discriminado ou obstaculizado por utilizar o galego nas súas relacións cos servizos sanitarios, respectando os seus dereitos lingüísticos e culturais.

Por todo o exposto anteriormente establecemos no POE 2006 as seguintes actuacións a desenvolver:

- Garantir que o idioma galego figure en toda a sinalización interna e externa dos Centros Sanitarios, incluíndo a cartelería e os paneis informativos.
- Garantir que a documentación escrita elaborada nos Centros Sanitarios para usos internos e externos (circulares, notas interiores, folletos, follas de instrucións, formularios, etc.), sexa redactada integramente en galego.

- Garantir que nos servizos de recepción e de atención ao usuario de todos os centros sanitarios de Galicia, o saúdo e o primeiro contacto cos usuarios (telefónico ou de presenza física) se faga sempre en idioma galego».

4. A situación actual

Despois do cambio de goberno, no ano 2009, a situación mudou de xeito radical. Sen que as medidas propostas e as iniciativas postas en marcha tivesen tempo dabondo para produciren resultados perceptibles e permanentes, a utilización da confrontación lingüística como instrumento electoral por parte do Partido Popular produciu unha paralización total de todas as medidas adoptadas a prol do idioma.

E non é só que exista un incumprimento das normas vixentes e das instrucións ditadas, senón que se dá na actualidade unha exhibición, por parte das autoridades sanitarias, dunha actitude claramente discriminatoria respecto do uso do galego. O galego está a desaparecer da fala e da escrita no ámbito sanitario. A totalidade do equipo directivo da sanidade pública galega, comezando pola propia conselleira, non utiliza nunca o noso idioma nas súas comparecencias públicas. A documentación escrita, as instrucións internas e as circulares, e mesmo os escritos que circulan pola intranet están escritos exclusivamente en castelán ou en texto bilingüe.

Esixe, polo tanto, o momento actual, unha actitude de militancia cordial, pero persistente e firme por parte dos e das profesionais, para conseguirmos que a actitude hostil dos gobernantes non deteriore máis a presenza do galego no noso sector. De non ser así, o actual presidente da Xunta conseguirá pasar á historia (da infamia) como o primeiro dirixente de calquera país do mundo que utiliza o poder que lle concede a cidadanía para atentar contra o principal patrimonio cultural do seu país.